

УДК 745.05:39](477.83/.86)"19"
DOI: 10.31866/2617-7951.7.2.2024.315475

UDC 745.05:39](477.83/.86)"19"

ЕТНОДИЗАЙН ГАЛИЧИНИ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Олена Волинська,
<https://orcid.org/0009-0003-6258-3467>
доцент,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника,
Івано-Франківськ, Україна
v393ole@ukr.net

ETHNO-DESIGN OF GALICIA AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Olena Volynska,
<https://orcid.org/0009-0003-6258-3467>
Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian
National University,
Ivano-Frankivsk, Ukraine
v393ole@ukr.net

Анатоція

Метою дослідження є виявлення чинників і передумов становлення етнодизайну Галичини на початку ХХ ст. в роботі комплексно висвітлено процеси, що вплинули на розвиток етнодизайну краю. Його становлення розглядається як культурне явище, взаємопов'язане з історико-економічними, географічними, соціально-культурними змінами в регіоні досліджуваного періоду. **Методи дослідження:** пошуково-аналітичний (виявлення, аналіз літератури та джерельної бази), історичний (вивчення специфіки розвитку подій та явищ), хронологічний (розгляд подій у часовій послідовності), логіко-синтетичний (аналіз чинників, подій та явищ), узагальнення та систематизації результатів. **Наукова новизна.** у дослідженні виявлено передумови й особливості становлення художньо-проектної спадщини краю, які вкорінені в самобутнє народне мистецтво, народні мистецькі традиції, напрацювання регіональних правил формотворення та стилізації, застосування принципів етнопедагогіки в родинному мистецькому вихованні, заснування приватних ремісничих та художньо-промислових шкіл краю тощо. **Висновки.** у результаті дослідження дохо-

Abstract

The aim of the research is the factors and backgrounds formation of Galicia ethno-design at the beginning of XX century. The processes, which influenced the area of ethno-design development, have completely been spotlighted in the work. Its formation is being considered as the cultural event interrelated with the historic-economical, geographical, social-cultural changes in the region of the investigated period. **Research methods:** search-analytical (identification, literature analysis and origin foundation), historical (research of events and phenomena development), chronological (events consideration in the time consistency), logical-synthetic (factors, events and phenomena analysis), generalization and systematization results. **Scientific novelty.** In the research the backgrounds and features of regional manner-designed heritage formation have been revealed which are rooted in the unique folk art, folk art traditions, grand work of regional rules formation and stylization, ethno-pedagogics principles application in familial art upbringing, formation of private craft and art-industrial schools in the area, and so forth. **Conclusions.** As the result it has been concluded that the Galicia ethno-design at the beginning of the last century was character-

димо висновку, що етнодизайн Галичини початку ХХ ст. характеризувався самобутніми мистецькими та художньо-проектними традиціями, що сприяло виокремленню унікального українського стилю на тлі західно-європейських досягнень. у таких процесах важливу роль відігравали різні види народного мистецтва, ремесла та народних художніх промислів. Через стилізацію природних форм та мотивів у них проявилася притаманна для краю своєрідна семантика знаків і кольорів. а традиції навчання національного мистецтва стали основою самобутніх художньо-проектних досягнень. Передумовою розвитку етнодизайну Галичини було формування в дітей та молоді естетичних смаків у родинному вихованні, етнопедагогічний феномен мистецьких династій краю, заснування та функціонування навчальних закладів з опанування національною художньо-проектною культурою регіону. Важливо використати цей досвід у професійній підготовці дизайнерів України.

Ключові слова:

етнодизайн Галичини, народні художні промисли, феномен мистецьких династій Гуцульщини, етнічні мотиви, національні форми, національний стиль, національне мистецтво, геометричні орнаменти.

ized by the distinctive art and art-industrial traditions which influenced the unique Ukrainian style separation based on the West-European achievements. Different kinds of folk art, craft and homecraft played the important role in those processes. Through the nature forms and reasons stylization they gained their signs and colors semantics inherent of the area. The background of Galicia ethno-design development has become the esthetic tastes formation in family training of children and youth, ethno-pedagogical phenomenon of the regional art dynasties, foundation and performance of educational establishments with the national art-industrial culture of the area. It is highly important to use this experience in the professional training of Ukrainian designers.

Keywords:

Ethno-design of Galicia, folk crafts, the phenomenon of the artistic dynasties of the Hutsul region, ethnic motifs, national forms, national style, national art, geometrical ornaments.

Вступ **1**

Показником цивілізаційного розвитку будь-якої держави є дизайнерські винаходи. Художньо-проектна творчість є мірилом історичних, традиційних, культурних, естетичних, інженерних, науково-технічних якостей громад, країн. Відомими у світі є дизайнерські здобутки Великобританії, Італії, Нідерландів, Німеччини, Японії тощо. Про український дизайн стало чутно з появою незалежної України. Виникають запитання: якими рисами наділений український дизайн, що впливало на його формування та розвиток в історичному контексті?

Зазначимо, Галичина початку ХХ ст. була унікальним краєм. Винятковість цього регіону полягала в контексті історико-економічних, географічних, соціально-культурних передумов досліджуваного періоду. Важливо простежити вплив зазначених передумов на формування етнодизайну Галичини. Це сприятиме розвитку українського дизайну в цілому, формуванню регіональних шкіл з етнодизайну, напрацюванню нових навчальних планів та програм, робочих програм із фахових дисциплін для професійної підготовки дизайнерів.

Мета дослідження **2**

Мета дослідження – аналіз становлення етнодизайну Галичини початку ХХ століття, а саме в аспекті виявлення передумов та особливостей його розвитку. Це дослідження покликане сприяти вдосконаленню професійної підготовки дизайнерів сучасної України.

Методологія та аналіз джерельної бази **3**

Методологія дослідження базується на застосуванні різних методів: аналізу джерельної бази, пізнанні етнокультури Галичини, практичного використання отриманих результатів дослідження.

Важливими для теми нашого дослідження є напрацювання Є. Антоновича (2000) про значення етностетичного розвитку учнів під час вивчення народного мистецтва; Д. Козубовського (1997) щодо історії розвитку Вижницького коледжу прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка; Т. Максиська (1969) з історії розвитку художньо-промислових шкіл Західної України ХІХ – початку ХХ ст.; О. Ноги і Р. Шмагала (1994) щодо особливостей розвитку кераміки Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст.; Г. Островського (1986) про діяльність гончара О. Бахметюка; О. Соломченка (1969) з історії осередків народного мистецтва Прикарпаття; М. Стельмаховича (2011, 2012) щодо важливості етнопедagogічного виховання української молоді; Н. Удріс-Бородавко (2023) про особливості українського графічного дизайну; Р. Шмагала (1999) з історії деревообробних шкіл Західної України кінця ХІХ – початку ХХ ст.; В. Шухевича (1899/1997) про історію Гуцульщини.

Проте комплексне вивчення етнодизайну Галичини початку ХХ ст. відсутнє. Вважаємо це питання актуальним для розвитку українського дизайну.

Результати дослідження **4**

Термін «етнодизайн» є сучасним, який не вживався в Галичині досліджуваного періоду. Ми тлумачимо етнодизайн як художньо-проектну творчість, в основі якої є традиційна та обрядова культура, народне мистецтво регіону.

Зазначимо, що на формування етнодизайну Галичини впливали різні чинники: національний, традиційний, практичний, естетичний, економічний, комерційний тощо. Підґрунтям етнодизайну було народне мистецтво, культура, художні ремесла та промисли. Розвиток етнодизайну Галичини відбувався у складних історико-економічних, географічних, соціально-культурних умовах. Це був процес збереження своєї ідентичності в умовах Австро-Угорської імперії, боротьби за виживання нації.

Історично склалося так, що територія Галичини була частиною Австро-Угорської імперії, згодом – Польської держави, вона характеризувалася низьким рівнем економічного розвитку та безробіттям у невеличких містечках. Це була слабо розвинена аграрна територія, сировинний додаток імперії, відзначалася розкішними лісовими угіддями для відпочинку та

полювання, корисними копалинами, цінними породами дерев, мальовничою природою карпатського регіону тощо. Будівництво залізниці та заснування банківської системи покращили розвиток цієї провінції.

Підготовка фахівців для розвитку регіону мала закономірності. Варто зауважити, що не всі галицькі діти мали доступ до навчання, оскільки початкова шкільна, гімназійна, реміснична, фахова, вища освіта були платними та здійснювалися переважно у містах. Навчальний процес відбувався німецькою, згодом польською мовами за розпорядженнями тодішніх Міністерства освіти та віросповідань. Австрійський, а згодом польський уряди, спрямовували освіту на виховання покірних імперії громадян. Тому не розвивали національну освіту та культуру галичан. Україномовне навчання відбувалося лише в родинах, приватних майстернях галичан, на курсах Товариства «Рідної школи» тощо.

Багаті поклади природних матеріалів (глини, каменю, піску, дерева, металу, оленячих рогів) сприяли розвитку гончарства, деревообробництва, будівництва, металірного тощо. Вівчарство та скотарство допомагали розвинути в регіоні ткацтво, килимарство, ліжникарство, виготовлення одягу, взуття, головних уборів, сумок, поясів тощо. Наявність вовни, шкіри спонукали до створення оригінально оздобленого етнічного одягу відповідно до сезону.

Неабияке значення для розвитку етнотрибуналу в Галичині мала самозайнятість сільського населення. Важкі, несприятливі для життя умови, часто бідність, були визначальними факторами для набуття родинних знань, умінь та навичок для самозбереження, виготовлення потрібних у побуті предметів, знарядь праці, станків, верстатів, печей. Успішність родини залежала від працездатності, уміння виживати, а саме: займатися сільським господарством, землеробством, скотарством, вівчарством; будівництвом культурної архітектури, народного житла, господарських будівель двору та громади; виготовляти меблі, печі, колиски, іграшки тощо; запровадити оригінальну кухню з екологічних власноруч приготованих страв; навичками створення краси та затишку тощо.

Особливістю краю були міцні родинні традиції. На думку М. Стельмаховича (2012), «Традиційна українська родина – перша школа любо-мудрості, національного виховання, світлиця моральних чеснот і благородних вчинків, плекальниця пошанівку рідної мови, народних звичаїв, традицій, свят, обрядів, символів, побутової та громадської культури» (с. 11). Отже, родинне виховання українців відбувалося за принципами етнопедагогіки: моральності, справедливості, гуманізму, патріотизму, ставлення до людини як найвищої цінності, любові до землі, доквілля, праці тощо. За словами М. Стельмаховича (2011), «...етнопедагогіка – не тільки вчорашній день, але наше майбут-

не... з її допомогою зуміємо... перейти в завтра, не загубивши ні своєї суті, ні самотності, ні історичної пам'яті» (с. 471).

Унікальним для нашого дослідження є феномен мистецьких династій краю, засобами яких започатковано розвиток етнодизайну. Початок ХХ ст. ознаменувався діяльністю в регіоні мистецьких династій. Локальними осередками мистецьких династій були Бойківщина, Гуцульщина, Поділля, Яворівщина (Львівська обл.).

Художньо-проектні традиції мистецьких династій Гуцульщини сприяли розвитку багатьох художніх народних промислів регіону, а саме: вишивки, ткацтва, килимарства, кераміки, різьби, художнього деревообробництва та металообробництва, витинанки, випалювання, мосяжництва тощо. Знання, уміння та навички власноручного виготовлення естетично привабливих, необхідних у побуті та повсякденному житті предметів, були основою родинного виховання. Такий процес називаємо родинною школою. Праця була основою виховання наступних поколінь гуцулів. Змалку дітей залучали не лише до господарювання, а привчали до різних видів народних художніх промислів. Це розвивало у молоді працелюбність, творчість, естетичний смак, формувало принципи етнодизайну тощо.

Етнопедагогічний феномен гуцулів ґрунтовно вивчали Є. Антонович (2000), М. Стельмахович (2011, 2012). За їхніми висновками, етнопедагогічний феномен мистецьких династій Гуцульщини був важливим чинником для становлення етнодизайну Галичини. Етнопедагогічний феномен мистецьких династій Гуцульщини – це родинна школа виживання та передачі художньо-проектного досвіду наступним поколінням, залученню дітей та молоді до процесів виготовлення оригінальних виробів народних художніх промислів. Це сприяло збереженню етномистецьких традицій та економічної незалежності родини, формуванню етнодизайну регіону в цілому.

Зазначаємо, що естетичні смаки та принципи етнодизайну в майстрів художньо-проектної творчості формувала мальовнича природа Гуцульщини. Так, спостерігаючи за квітами, деревами, горами, краєвидами, птахами, тваринами, порами року, обрядовими звичаями, побутовими сценами, народні майстри стилізували зображення, створювали національні форми, вдосконалювали знаки, символи, напрацьовували етнічні мотиви, використовували природні матеріали. Стилізація зображень носила геометричний, лінійний та пластичний характер. Візуальні мотиви вирізнялися рослинними, зооморфними, антропоморфними зображеннями.

Переважала геометрична стилізація природних форм. Колірні гами були запозичені з довкілля, залежали від натуральних барвників природного походження, матеріалу того чи іншого

виробу. Призначення виробів носило прикладний характер, відзначалося традиційними регіональними схемами, побудовою геометричних орнаментів. Усі вироби характеризувалися екологічністю, корисністю, красою, національним стилем, традиціями формотворення, що становить основу етнодизайну Галичини.

На прикладі художньо-проектної культури гуцулів простежимо етнодизайн виробів із дерева. Зазначимо також, що кожне гуцульське село славалося своїми майстрами з художньої обробки дерева. Дослідник О. Соломченко (1969) у праці «Народні таланти Прикарпаття» виокремив наприкінці XIX ст. Яворівську, Річківську, Брустурівську і Косівську школи з художньої різьби на дереві (с. 15).

Засновниками Яворівської, Річківської, Брустурівської, Косівської шкіл художнього деревообробництва відповідно були мистецькі династії майстрів народних художніх промислів: родини Шкрібляків, Мегединюків, Дручкових, Девдюків. Мистецькі династії напрацювали оригінальні правила формотворення, стилізації, декорування тощо, які називаємо школами. За висновками В. Шухевича (1899/1997), на Гуцульщині склалися передумови для розвитку таких шкіл, а саме: наявність виробничої сировини, традиційна обрядова культура, працьовите населення, яке виготовляло декоративно-ужиткові предмети для власних потреб та продажу (с. 322).

На початку XX ст. у Галичині розпочалися процеси зі створення національних за змістом україномовних навчальних закладів з опанування теорії та практики національних художніх промислів, ґрунтовного вивчення народного мистецтва тощо. Вважаємо, що зародження етнодизайну як навчальної дисципліни в Галичині розпочали запровадженням у навчальні плани державних художньо-промислових і художніх шкіл та приватних навчальних закладів вивчення особливостей народного мистецтва краю. Ми розглядаємо етнодизайн-освіту як складову частину художньо-проектної культури, спрямовану на професійну підготовку дизайнерів, художників, митців-педагогів, архітекторів, виховання громадян-патріотів за традиціями народного мистецтва краю.

Розвитком національної культури та освіти галичан опікувалися громадяни, які здобули фахову освіту у вищих західноєвропейських навчальних закладах та виступали за потребу заснування україномовних навчальних закладів. Вважалося, що навчати молодь повинен «свій учитель», носій культури, української мови та досвіду автохтонного населення краю. До складу тодішньої прогресивної громадськості краю входили науковці, промисловці, митці, вчителі, художники-педагоги, інженери, архітектори тощо, які здобули вищу освіту в західноєвропейських навчальних закладах та мали бажання служити українському народові.

Основою етнодизайну Галичини були принципи формотворення, стилізації, декорування тощо, напрацьовані народними майстрами О. Бахметюком, В. Девдюком, М. Мегединюком, В. Шкрібляком, Ю. Шкрібляком та ін. Це, зі слів Є. Антоновича (2000), сприяло художньому вихованню молоді, вивченню історичного досвіду минулого та збагаченню дійсності за законами краси (с. 251). Сторінки галицького часопису «Новітній ремісник» підтверджували важливість художніх знань для розвитку українського ремесла та українського стилю.

У зазначений період художньо-промислової освіти Галичини розвивалася за такими основними напрямками: художнє деревообробництво, кераміка, ткацтво, килимарство, вишивка, гаптарство тощо. у новостворених художньо-промислових і деревообробних школах у Риманові (1874), Закопаному (1878), Львові (1882), Станіславі (1884), Коломії (1894), Яворові (1896), на столярських курсах «Рідної школи» в Косові (1926) тощо навчали виготовляти меблі, стилізовані під народні, а також дрібні вироби та іграшки, оздоблені різьбленням та інкрустацією (Шмагало, 1999b, с. 81).

Розвитку етнодизайну Галичини сприяв «Крайовий научний заклад для різьбярства та металевої орнаментики» у Вижниці (1905), що на Буковині, який відроджував та творчо вдосконалював народні ремесла Гуцульщини, столярство, токарство тощо. Викладачами були досвідчені майстри гуцульського деревообробництва: В. Девдюк, М. Мегединюк, В. Шкрібляк та ін. Неабиякого значення у школі надавали вивченню фахових дисциплін – рисункам, різьбленню, інкрустації, металірству тощо, виготовленню виробів за народними традиціями. Багато годин відводилося на практичні роботи в матеріалі. Так, за ініціативою В. Шкрібляка вихованці навчального закладу створили «Гуцульську кімнату» – зразок етнодизайнерського вирішення інтер'єру народного житла (Козубовський, 1997, с. 18).

Розвитку керамічної художньо-промислової освіти сприяло заснування навчальних закладів для підготовки керамістів (Крайової станції керамічних дослідів при Львівській політехніці (1886), гончарського верстату в Товстому (1886), Коломийської гончарної школи (1876) тощо). Організаторами української художньо-промислової керамічної освіти Галичини були архітектори Ю. Захарієвич, І. Левинський, О. Лушпинський та ін.

Діяльність Коломийської гончарної школи (1876–1914) була спрямована на розвиток народної кераміки Галичини, підвищення фахових знань з технології виробництва, будівельно-декоративної кераміки. Проте етномистецька освіта молоді розпочалася з приходом директора В. Крицінського (1886), який здійснював підготовку майбутніх гончарів на традиціях народного мистецтва та ремесел краю. У школі ґрунтовно ви-

вчали рисунки, народні художні промисли, гуцульську кераміку О. Бахметюка. Згодом статутом Коломийської гончарної школи буде зафіксовано мету її діяльності – «оволодіння художньою спадщиною О. Бахмінського (О. Бахметюка – О.В.) та засвоєння найкращих форм народних виробів» (Островський, 1986, с. 82). Кустош Львівського музею художнього промислу Л. Вербицький видав серію альбомів «Взірці домового промислу селян на Русі» (1882–1889) зі зразками робіт О. Бахметюка. За ініціативою В. Крицінського в Коломийській гончарній школі запровадили навчальні відділи, створили музей історії кераміки, де експонували гончарні вироби, учнівські роботи, орнаментальні мотиви, гіпсові моделі. Коломийська гончарна школа, починаючи з 1890 р., досягла високого рівня. Це засвідчила Всесвітня виставка в Парижі (1900) (Нога & Шмагало, 1994, с. 32).

Досліджуваний період характеризувався розвитком у Галичині ткацької художньо-промислової освіти через створення навчальних закладів так званих Наукових крайових ткацьких верстатів у Косові (1882), Глинянах (1885), Корчині (1886), Кросні (1887), Рихвальді (1891), Горлиці (1893) тощо. Функціонування цих закладів сприяло ткацькій освіті молоді, вивченню покращених технологій, розвитку художнього промислу за традиціями народного ткацтва.

Художньо-промислова спілка «Гуцульське мистецтво» в Косові (1922) займалася ткацтвом гуцульських і модерних килимів, відродженням давніх рецептів фарбування вовни рослинними барвниками. На базі її майстерень передбачали заснувати школи художнього гуцульського промислу та музей народного мистецтва (Шмагало, 1999а, с. 35). Питаннями підтримки вітчизняного виробника, популяризації національної продукції опікувався часопис «Гуцульське слово».

Виникнення Львівської школи декоративного мистецтва та художнього промислу пов'язане з організацією місцевого музею художніх промислів (1874) (Максисько, 1969, с. 49). Цей музей виконував роль навчального закладу, сприяв розвитку народних художніх промислів і декоративного мистецтва. Тут проводили заняття з рисунків, моделювання; читали лекції з питань художньої творчості й естетики, експонували зразки творів художньо-проектної культури краю. у 1876 р. на базі цього музею заснували Школу рисунків і моделювання (згодом – Школу художнього промислу (1882)) (Максисько, 1969, с. 50). Діяльність школи сприяла розвитку етномистецьких традицій краю, навчанню фахівців для різних галузей художнього промислу, підвищенню кваліфікації ремісників, підготовці молоді до вступу у вищі художні навчальні заклади. За сприяння школи та музею проводили виставки учнівських робіт, видали 10 альбомів зі зразками народного мистецтва України тощо.

**Наукова
новизна та
практична
значимість
дослідження**

5

Наукова новизна полягає у комплексному висвітленні процесів етнодизайну Галичини початку ХХ століття. Дослідження виявило чинники становлення художньо-проектної культури Галичини:

- самобутнє народне мистецтво;
- відродження народних мистецьких традицій;
- напрацювання регіональних правил формотворення та стилізації;
- застосування принципів етнопедagogіки в родинному мистецькому вихованні дітей та молоді;
- функціонування мистецьких династій;
- етномистецький феномен мистецьких династій краю;
- організація музеїв народного мистецтва та промислів краю;
- заснування та функціонування приватних ремісничих та художньо-промислових шкіл краю;
- заснування та функціонування державних художньо-промислових шкіл краю;
- залучення до викладацького процесу носіїв культури Галичини тощо.

Висновки

6

Етнодизайн Галичини початку ХХ ст. характеризувався національним корінням, самобутніми родинними, мистецькими та художньо-проектними традиціями, що сприяло виокремленню українського стилю на тлі західноєвропейських досягнень. Цьому допомагало заснування відповідних навчальних закладів, розробка навчальних планів та програм, належний рівень викладання.

Історичний досвід минулого підтверджує, що для становлення та розвитку українського дизайну потрібно орієнтуватися на першоджерела, тобто народне мистецтво, регіональні правила формотворення та стилізації, традиційну національну звичаєву та обрядову культуру. Важливо застосовувати принципи етнодизайну у професійній підготовці українських дизайнерів, а що найважливіше – у декларуванні унікальності українського дизайну на тлі світових досягнень.

Список бібліографічних посилань

- Антонович, Є. (2000). Етноестетичний розвиток учнів різних вікових груп у процесі освоєння народного мистецтва. *Діалог культур: Україна у світовому контексті*, 5, 247–262.
- Козубовський, Д. (1997). *Вижницький коледж прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка*. Митець.
- Максисько, Т. (1969). З історії розвитку художньо-промислових шкіл Західної України ХІХ – початку ХХ століть. В *Х наукова конференція кафедр Львівського державного інституту прикладного і декоративного мистецтва за 1968 р.* [Матеріали конференції] (с. 49–53). Львівський університет.
- Нога, О., & Шмагало, Р. (1994). *Між сходом і заходом. Кераміка Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. в контексті міжнародних зв'язків*. Логос.
- Островський, Г. (1986). Майстер від гончарної роботи. *Жовтень*, 6, 75–91.

- Соломченко, О. Г. (1969). *Народні таланти Прикарпаття*. Мистецтво.
- Стельмахович, М. (2011). *Вибрані педагогічні твори: Т. 1. Українське національне виховання* (Л. Калуська, В. Ковтун, & М. Ходак, упоряд.). Вік.
- Стельмахович, М. (2012). *Вибрані педагогічні твори: Т. 2. Українська етнопедагогіка* (Л. Калуська, В. Ковтун, & М. Ходак, упоряд.). Вік.
- Шмагало, Р.(1999а). Вічнозелене дерево життя. До історії Косівської школи. *Образотворче мистецтво, 3–4*, 35–36.
- Шмагало, Р.(1999б). До історії деревообробних шкіл Західної України кінця ХІХ – початку ХХ ст. До ювілею кафедри художніх виробів з дерева. *Вісник Львівської академії мистецтв, 10*, 81–89.
- Шухевич, В. (1997). *Гуцульщина*. Верховина. (Оригінальна робота опублікована 1899).
- Удріс-Бородавко, Н. (2023). *Графічний дизайн з українським обличчям*. ArtHuss.

References

- Antonovych, Ye. (2000). Etnoestetychnyi rozvytok uchniv riznykh vikovykh hrup u protsesi osvoinnia narodnoho mystetstva [Ethno-aesthetic development of students of different age groups in the process of mastering folk art]. *Dialoh kultur: Ukraina u svitovomu konteksti, 5*, 247–262 [in Ukrainian].
- Kozubovskiy, D. (1997). *Vyzhnytskyi koledzh prykladnoho mystetstva im. V. Yu. Shkribliaka* [Vyzhnytskyi College of Applied Arts named after V. Yu. Shkribliak]. Mytets [in Ukrainian].
- Maksysko, T. (1969). Z istorii rozvytku khudozhno-promyslovykh shkil Zakhidnoi Ukrainy XIX – pochatku XX stolit [From the history of the development of art and industrial schools in Western Ukraine in the 19th and early 20th centuries]. In *X naukova konferentsiia kafedr Lvivskoho derzhavnoho instytutu prykladnoho i dekoratyvnoho mystetstva za 1968 r.* [X scientific conference of the departments of the Lviv State Institute of Applied and Decorative Arts in 1968] [Conference proceedings] (pp. 49–53). Lvivskiy universytet [in Ukrainian].
- Noha, O., & Shmahalo, R. (1994). *Mizh skhodom i zakhodom. Keramika Halychyny kintsia XIX – pochatku XX st. v konteksti mizhnarodnykh zviazkiv* [Between east and west. Ceramics of Halychyna of the late 19th and early 20th centuries in the context of international relations]. Lohos [in Ukrainian].
- Ostrovskiy, H. (1986). Maister vid honcharnoi roboty [Pottery master]. *Zhovten, 6*, 75–91 [in Ukrainian].
- Shmahalo, R. (1999a). Vichnozelenе дерево zhyttia. Do istorii Kosivskoi shkoly [Evergreen tree of life. To the history of Kosiv school]. *Obrazotvorche mystetstvo, 3–4*, 35–36 [in Ukrainian].
- Shmahalo, R. (1999b). Do istorii derevoobrobnykh shkil Zakhidnoi Ukrainy kintsia XIX – pochatku XX st. Do yuvilleiu kafedry khudozhnykh vyrobiv z dereva [To the history of woodworking schools of Western Ukraine of the late 19th and early 20th centuries. For the anniversary of the department of artistic wood products]. *Visnyk Lvivskoi akademii mystetstv, 10*, 81–89 [in Ukrainian].
- Shukhevych, V. (1997). *Hutsulshchyna. Verkhovyna* [Hutsulshchyna. Verkhovyna]. (Original work published 1899) [in Ukrainian].
- Solomchenko, O. H. (1969). *Narodni talanty Prykarpattia* [People's talents of Prykarpattia]. Mystetstvo [in Ukrainian].
- Stelmakhovych, M. (2011). *Vybrani pedahohichni tvory: T. 1. Ukrainske natsionalne vykhovannia* [Selected pedagogical works: Vol. 1. Ukrainian national education] (L. Kaluska, V. Kovtun, & M. Khodak, Comps.). Vik [in Ukrainian].
- Stelmakhovych, M. (2012). *Vybrani pedahohichni tvory: T. 2. Ukrainska etnopedahohika* [Selected pedagogical works: Vol. 2. Ukrainian ethnopedagogy] (L. Kaluska, V. Kovtun, & M. Khodak, Comps.). Vik [in Ukrainian].
- Udris-Borodavko, N. (2023). *Hrafichnyi dyzain z ukrainskym oblychchiam* [Graphic design with a Ukrainian face]. ArtHuss [in Ukrainian].